Pekka Visuri LAUSUNTO
Helsinki 20.10.2016

Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle

Arvio: Venäjän ja lännen suhteiden nykytila ja tulevaisuus

Olen perehtynyt valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittiseen selontekoon (VNS 6/2016 vp) ja esitän siitä lausuntona koskien arviota Venäjän ja lännen suhteiden nykytilasta ja tulevaisuudesta seuraavaa:

Kehyksenä arviolle Venäjän ja lännen suhteista voidaan pitää selonteon määritystä ulko- ja turvallisuuspolitiikan päämäärästä ja peruslinjasta:
”Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan päämäärä on vahvistaa Suomen kansainvälistä asemaa, turvata sen itsenäisyys ja alueellinen koskemattomuus, parantaa suomalaisten turvallisuutta ja hyvinvointia ja ylläpitää yhteiskunnan toimivuutta. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskeisenä tavoitteena on välttää joutumasta sotilaalliseen konfliktiin.

Suomi harjoittaa aktiivista kahdenvälistä ja monenkeskistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Se edistää keskinäisriippuvuuksien maailmassa kansainvälistä vakautta, rauhaa, demokratiaa, ihmisoikeuksia, oikeusvaltioperiaatetta ja tasa-arvoa.”

Tilannearvion tulisi kiinnittää erityistä huomiota seikkoihin, jotka edistävät tai vaikeuttavat asetetun päämäärän saavuttamista. Selonteossa on kuitenkin käsitelty huomiota herättävän vähän Venäjän ja lännen suhteiden nykytilaa ja näkymiä.

Globaali järjestys ja suurvaltasuhteet

Sivulla 13 todetaan:
”Globaalin järjestyksen dynamiikkaan vaikuttavat Yhdysvaltain päättäväisyys pitää kiinni johtoasemastaan, Venäjän pyrkimys palata strategiseen tasapainoon Yhdysvaltain kanssa sekä Kiinan pyrkimys kehittää taloudellista voimaansa vastaava poliittinen asema Aasiassa ja maailmanlaajuisesti. Euroopan unioni tavoittelee globaalin roolinsa kirkastamista. Nousevat maat eri maanosissa haluavat oikeutetuksi katsomansa aseman maailmassa.”

Pidän tuota hyvänä yleisarviona.

Kohdan lopussa mainitaan lyhyesti:
”Kansainvälisen turvallisuusympäristön muutos, Venäjän paluu voimapoliittiseen ajatteluun sekä sen sisäinen kehitys ja sen sotilaallisen kyvyn kasvu ja sotilaallisen toiminnan aktivoituminen haastavat eurooppalaisen turvallisuusjärjestelmän perusteet ja luovat epävakautta Suomen toimintaympäristöön.”

Venäjä nostetaan siinä ilman tarkempia konkreettisia perusteita epävakauden aiheuttajaksi, vaikka kyseessä on jatkuva eri toimijoiden vuorovaikutusprosessi.

Ottaen huomioon noiden seikkojen tärkeyden Suomen turvallisuuspolitiikalle olisi ollut tarpeen käsitellä suurvaltasuhteita ja muuta kansainvälistä kehitystä laajemmin ja analyyttisemmin.

Suomen lähialueen tilanne

Lauseessa ”Venäjä on toimillaan ja tulkinnoillaan osin kyseenalaistanut turvallisuusjärjestyksen sisällön ja horjuttanut sitä viimeksi kuluneen vajaan kymmenen vuoden aikana.” on hyvin yksipuolinen näkemys tilanteen kiristymisen syistä.

Jälleen kohdassa ”Venäjä valtasi Krimin ja synnytti Itä-Ukrainassa konfliktin. On syntynyt negatiivinen kierre, jonka vaikutuksesta jännite Itämeren alueella on kasvanut ja sotilaallinen toiminta lisääntynyt.” annetaan ymmärtää, että Venäjä on toiminut Ukrainan konfliktissa vuoden 2014 keväällä yksipuolisesti ja että nimenomaan siitä lähti liikkeelle ”negatiivinen kierre”. Pitäisi kiinnittää huomiota myös aikaisempiin vaiheisiin idän ja lännen suhteiden kärjistymisen ja Ukrainan kriisin aiheuttajina.

Sama yksipuolisuus kuvastuu seuraavassa arviossa: ”Pohjois-Atlantin puolustusliitto Naton toiminnassa pelotteen ja yhteisen puolustuksen vahvistaminen on noussut keskeiseksi. Vastauksena heikentyneeseen turvallisuustilanteeseen Nato pyrkii toimillaan vakauttamaan Itämeren aluetta varautuen samalla sotilaallisen kriisin puhkeamiseen. Venäjä taas puolestaan väittää Naton toimien ylläpitävän jännitteitä.”

Olisi oikeampaa tarkastella Naton ja Venäjän toimia keskinäisen aktio/reaktio-mallin mukaisina. Molemman osapuolet ovat tehostaneet sotilaallista valmiuttaan ja siihen liittyviä pelotetoimia asteittain ja reagoiden vastapuolen toimintaan. On syntynyt eskalaatiokierre, joka toistaiseksi kuitenkin on vielä hallittavissa ja pysäytettävissä. Tätä taustaa vasten on toteamus ”Naton läsnäolo ja toiminta vakauttavat alueen turvallisuustilannetta.” vain poliittinen väittämä, ei tilannekehityksen analyysistä seuraava johtopäätös.

Kohta ”Venäjän johto pyrkii vahvistamaan maansa suurvalta-asemaa. Se katsoo kansainvälisiä suhteita suurelta osin geopoliittisen nollasummapelin näkökulmasta.” on sinänsä oikeansuuntainen, mutta siinä ei oteta huomioon, että kyseessä on tyypillinen, muillekin suurvalloille ominainen ajattelu.

Kohdasta ”Venäjä on pitkälti hylännyt yhteistyöhön perustuvan turvallisuuden ja haastaa Euroopan turvallisuusjärjestyksen.” ei kovin hyvin ilmene, miksi Venäjällä on syntynyt vakavia epäluuloja vallitsevaa ”Euroopan turvallisuusjärjestystä” kohtaan. Olisi aihetta todeta, kuinka Venäjä on kokenut tulleensa syrjäytetyksi länsieurooppalaisesta yhteistyöstä ja joutuneensa ”lännen” vaikutusalueiden voimakkaan laajennuksen vuoksi työnnetyksi yhä enemmän itään ja että Venäjä reagoi noihin toimiin.

Arviosta puuttuu lähes kokonaan Itämeren alueen turvallisuuspoliittisen ja strategisen tilanteen analyysi, vaikka sen pitäisi olla Suomen turvallisuuden kannalta keskeinen kysymys.

Yhdistelmä

Selonteon tilannearviossa ei esitetä Suomen turvallisuuspoliittisen tilanteen ymmärtämiseksi tarpeellisia analyyttisia perusteluja juuri lainkaan, vaan se on rakennettu lähinnä muutamien, verraten yksipuolisten väittämien varaan. Vaikka pyrkimys selonteon pitämiseen suppeana on sinänsä hyväksyttävä, olisi erityisesti Suomen aseman geostrategisia perusteita ollut tarpeen käsitellä laajemmin. Tällöin olisi aiheellista analysoida erityisesti Itämeren alueen tilannetta ja kehitysnäkymiä huomattavasti tarkemmin sekä kiinnittäen huomiota alueen eri toimijoiden intresseihin, voimavaroihin ja strategiavalintoihin. Samalla pitäisi suhteuttaa Itämeren kehitys Venäjän, Yhdysvaltojen ja Naton laajempiin strategisiin intresseihin ja valintoihin.

Tuollaisesta tarkastelusta saatava johtopäätös kertoisi, että Itämeren alue on ollut pitkään suurvaltastrategisesti sivusta-aluetta, jota on leimannut vakaus ja alueen valtioiden yhteiset taloudelliset intressit. Voidaan olettaa, että alueen maiden päämääränä on edelleen pitää Itämeri turvallisena kulkureittinä ja taloudellisen yhteistyön alueena. Tähän tilanteeseen ei ole nähtävillä merkittävää muutosta.

Suomen kannalta on aiheellista pyrkiä estämään muualla alkaneiden kriisien eskalaatiovaikutuksien heijastuminen lähialueille. Suomi voi myös omilla toimillaan myötävaikuttaa siihen, etteivät Venäjän ja ”lännen” väliset vastakohtaisuudet kärjistyisi Itämeren alueella.

Pekka Visuri
Valtiotieteen tohtori